

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

COVID-19 SALGINI TÜRKİYE-KIRGIZİSTAN İKİLİ TİCARETİNİ NASIL ETKİLEDİ: SEKTÖREL BİR DEĞERLENDİRME*

Volkan SEZGİN¹

Dr. Öğr. Üyesi

Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi

E-Mail: volkan.sezgin@atilim.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-7642-7674

Öz

COVID-19 salgını, Mart 2020'de başladığında küresel ekonomileri şoka uğratmıştır. Pandemi, uluslararası ticareti ve küresel tedarik zincirlerini ciddi şekilde tehdit etmiş ve birçok ülkenin salgınla mücadele için çeşitli ekonomik ve ticari önlemler almasına neden olmuştur. Bu makale, pandeminin Türkiye'nin Kırgızistan ile ticari ilişkileri üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Bu amaçla, salgının sektörel ticareti nasıl etkilediğini ortaya çıkarmak için 2017-2021 yılları arasında Türkiye-Kırgızistan ikili ticaret rakamları 4 haneli Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonları kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgularımız, Türkiye'nin Kırgızistan'a yapmış olduğu ilaç ihracatının salgının da etkisiyle 2021 yılında 2019 yılına göre %183 oranında yükseldiğini göstermektedir. Salgın sırasında Türkiye'nin Kırgızistan'a muhtelif tekstil ürünleri ihracatının artışı sürdürdüğü görülmüştür. Öte yandan, Kırgızistan'ın Türk mücevherat ihracatından aldığı pay 2017 yılında %1,03 iken bu oran 2021 yılında %3,51 olarak gerçekleşmiştir. Kırgızistan'ın Türkiye'nin gerçekleştirdiği hayvansal ürünler ithalatından aldığı pay ise 2017 yılında %6,95 iken bu oran 2021 yılında %17,07 olarak gerçekleşmiştir. Genel olarak ikili ticaret 2020 yılındaki duraklamanın ardından

---

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** volkan.sezgin@atilim.edu.tr

Atf (APA): Sezgin, V., (2022), COVID-19 Salgını Türkiye-Kırgızistan İkili Ticaretini Nasıl Etkiledi: Sektörel Bir Değerlendirme, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 14 (1): 52-67.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

2021 yılında ciddi bir artış gösterse de pandeminin ticari ilişkilerdeki yükselişin hızını yavaşlatmış olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *COVID-19 Pandemisi, İkili Ticaret, Kırgızistan, Türkiye*

Alan Tanımı: *Uluslararası Ekonomi*

HOW DID COVID-19 PANDEMIC EFFECT TURKEY-KYRGYZSTAN BILATERAL TRADE: A SECTORAL INVESTIGATION

Abstract

COVID-19 pandemic shocked the global economies when it started in early 2020. It threatened international trade and global supply chains severely and caused many countries to take various economic and commercial actions to fight against the outbreak. This article analyses the impacts of pandemic on Turkey's trade relations with Kyrgyzstan. For this purpose, we analyzed Turkey-Kyrgyzstan bilateral trade figures using 4-digit Harmonized Tariff Schedule (HTS) between 2017 and 2021 to reveal how the outbreak effected sectoral bilateral trade. Our findings show that Turkey's exports of medicaments to Kyrgyzstan increased by 183% in 2021 compared to 2019, particularly in order to relieve pandemic impacts. It has been observed that Turkey's exports of various textile products to Kyrgyzstan continued to rise during the outbreak. On the other hand, while the share of Kyrgyzstan in Turkish jewelry exports was 1.03% in 2017, this rate surged to 3.51% in 2021. Besides, the share of Kyrgyzstan in Turkey's imports of animal products was 6.95% in 2017, this rate skyrocketed to 17.07% in 2021. Although bilateral trade in general showed a serious increase in 2021 after the pause in 2020, it is seen that the pandemic has slowed the pace of the acceleration in commercial relations.

Keywords: *COVID-19 Pandemic, Bilateral Trade, Kyrgyzstan, Turkey*

JEL Codes: *F10, F13, F19*

1. GİRİŞ

COVID-19 pandemisi, etkisini yitirmekte olmasına karşın uluslararası ticareti ve küresel tedarik zincirlerini tehdit etmeye devam etmektedir. Salgınla ekonomik mücadele devam ederken, salgının dünya ticareti üzerindeki nihai etkilerini tahmin etmek hala zorluk arz etmektedir. Sezgin (2020) çalışmasında, ülkelerin pandeminin ticaret üzerindeki olumsuz etkilerini aşmaya çalışmakta olduklarını ancak ticaret üzerindeki etkileri kısa vadede bertaraf etmenin kolay olmayacağını vurgulamaktadır.

Salgının tüm olumsuz etkileri ve salgın kaynaklı ekonomik önlemlere karşın, Türkiye özellikle 2021 yılında ticari ve ekonomik açıdan pandemi öncesi döneme dönüş sinyalleri vermiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan yılsonu ticaret verileri, Türkiye'nin toplam ihracatının 2021'de yıllık bazda yüzde 32,7 artarak 225,2 milyar dolara yükseldiğini ve tüm zamanların rekorunu kırdığını ortaya koymuştur. 2021 yılında Türkiye'nin toplam ithalatı ise 271,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve ticaret açığı yıllık yüzde 7,5 düşüşle 46,1 milyar dolara ulaşmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2020'de yüzde 77'den 2021'de yüzde 83'e yükselmiştir.

Türkiye'nin 2021 senesinde en fazla ihracat gerçekleştirdiği ülkeler sırasıyla 19,3 milyar dolar ile Almanya, 14,7 milyar dolar ile Amerika Birleşik Devletleri ve 13,7 milyar dolar ile Birleşik Krallık olmuştur. Türkiye'nin değer bazında en fazla ihracat gerçekleştirdiği kalemler ise: Gümrük tarife istatistik pozisyonu (GTIP) 87- Motorlu Kara Taşıtları, Traktörler, Bisikletler, Motosikletler ve Diğer Kara Taşıtları (25,0 milyar dolar), GTIP 84 - Makine ve kazanlar (20,7 milyar dolar) ve GTIP 72 - Demir ve çelik (17,1 milyar dolar). Türkiye'nin değer bazında en büyük sektörel ithalat kalemleri ise şöyledir: GTIP 27- Mineral yakıtlar ve yağlar (50.7 milyar dolar), GTIP 84 - Makine ve kazanlar (31.0 milyar dolar) ve GTIP 72 - Demir ve çelik (27,6 milyar dolar).

Öte yandan salgının yanısıra, Şubat 2022'de patlak veren Ukrayna-Rusya savaşı uluslararası ticareti ve Türkiye ihracatını ciddi şekilde tehdit etmektedir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, Türkiye dış ticaretini arttırmakta olduğu ve Orta Asya coğrafyası ve Türki Cumhuriyetler ile ticari ilişkilerini geliştirmeye devam ettiği görülmektedir. Türkiye özellikle son dönemde Orta Asya ile iletişim, ticaret ve enerji başta olmak üzere birçok alanda ilişkilerini derinleştirmiş ve bölgedeki nüfuzunu arttırmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'nin Türki Cumhuriyetlerle olan ilişkileri de hız kazanmış ve Kırgızistan da bu çerçevede Türkiye'nin bölgedeki önemli ortaklardan biri halini almıştır.

Türkiye ve Kırgızistan, küresel ticarete seçilmiş ürünlerin önemli tedarikçileri konumundadırlar. Örneğin, Kırgızistan global ölçekte altın, metal, sebze ve tekstil tedarikçisi iken birçok ülkenin küresel enerji talebinin karşılanmasında mühim bir rol oynamaktadır. Mezkûr ülke, önemli petrol ve gaz rezervlerinin yanı sıra zengin yeraltı maden rezervlerine de sahiptir. Kırgızistan kömür rezervleri bakımından Orta Asya'da ilk sırada yer almaktadır. Tarım sektörü ise ağırlıklı olarak küçükbaş hayvancılık ve çeşitli tarım ürünlerine dayanmaktadır. Sanayi sektörü özelinde muhtelif teknik altyapı eksikliklerinden dolayı tarıma dayalı sanayi ürünleri ön plana çıkmaktadır.

Kırgızistan, uluslararası ticareti düzeyini artırmak için iş ortamını, teknik standartlarını ve ulaşım altyapısını geliştirmeye çalışırken son yıllarda yadsınamaz bir dış ticaret açığı problemiyle mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bu çerçevede, Kırgızistan'ın geliştirmeyi hedeflediği başlıca sektörler arasında makine, petrol, ulaştırma, kimya, kauçuk ve plastik sektörlerinin yer almakta olduğu ileri sürülebilir, keza bu sektörler güç kazandığı takdirde ülkenin ticaret açığının azaltılabileceği değerlendirilmektedir. Örneğin, Rovenskaya ve diğ. (2018), Kırgızistan'ın Avrupa Birliği (AB) ile işbirliğini geliştirmesi durumunda bunun ülkeye ekonomik faydalar sağlayacağını, ulaşım ve ticaret ilişkilerin güçlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Seyidoğlu ve Gönültaş (2014) ise ekonomik kalkınmayı gerçekleştirme yolunda Kırgızistan'ın doğal kaynak zenginliklerinden yeterli ölçüde faydalanamadığına ve açık denizlere çıkış imkânının olmamasının lojistik sorunlara neden olduğuna dikkat çekmektedir.

Kırgızistan'a kıyasla Türkiye'nin dünya ticaretinden aldığı pay (%1) daha fazladır. Hâlihazırda Türkiye, dünyanın önde gelen gelişmekte olan ekonomilerinden biridir. Türkiye global ölçekte önemli bir otomobil, makine, tekstil, beyaz eşya ve tarım ürünleri² üreticisi ve ihracatçısı konumundadır.

Tüm bu veriler ışığında, ticari ilişkilerin yanısıra, Türkiye ve Kırgızistan'ın yakın siyasi ve ekonomik bağları bulunmaktadır. Türkiye, Kırgızistan'ı tanıyan ve Kırgızistan'ın bağımsızlığından sonra büyükelçilik açan ilk ülke olmuştur. Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla 1991 yılında Ankara'da 'Ekonomik ve Ticari İşbirliği Protokolü' imzalanmıştır. 1991'den sonra ilişkiler hızlanmış ve COVID-19 salgını sürecine kadar ticari

---

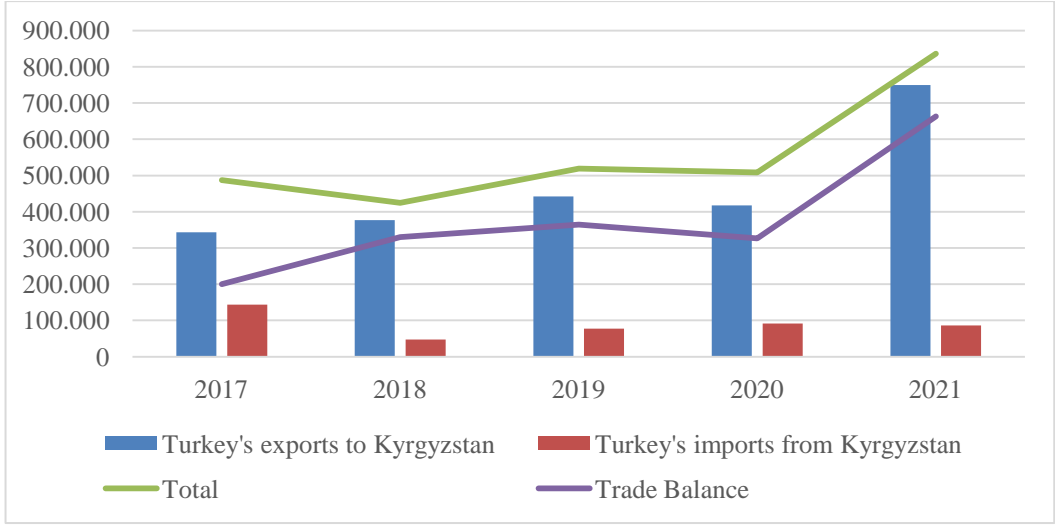
² Türkiye'nin ihracatını gerçekleştirdiği tarım ürünleri arasında fındık, üzüm, domates, kayısı, incir, buğday, yumurta, tütün, mercimek, soğan, mandalina, kiraz, mısır, zeytin, pamuk, limon, haşhaş tohumu, salatalık, nohut, ceviz, portakal, elma, antep fıstığı, çilek, şeftali, kabak, ve patates yer almaktadır.

ilişkiler artarak devam etmiştir. Balıkcıoğlu (2019) çalışmasında, Kırgızistan'ın Türkiye ile arasındaki dış ticaret hacminin 100 kat artarak 1992 yılındaki 3 milyon dolar düzeyinden, 2017'de 486 milyon dolar düzeyine çıktığını tespit etmiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin Kırgızistan'a ihracatı 170 kat artışla 2 milyon dolardan 343 milyon dolara, ithalat ise yaklaşık 140 kat artışla 1 milyon dolardan 143 milyon dolara yükselmiştir. Ticaretteki hızlı büyüme oranlarına karşın, salgın her iki ekonomiyi de resesyona iterken, pandemi ile sürekli mücadele nedeniyle finansal zorluklar ortaya çıkmıştır. Salgının ilk evresinde her iki ülke de çeşitli ticaret kısıtlamalar, sınır kapatmaları, seyahat yasakları ve ithalat yasakları uygulayarak ekonomilerini korumaya çalışmışlardır.

COVID-19 pandemisi küresel ekonomilerin çoğu üzerinde olumsuz etkiler yaratırken, Kırgız-Türkiye ticari ilişkilerini de negatif yönde etkilemiştir. 2020 yılında yıllık bazda azalan ikili ticaret rakamlarına rağmen, Türkiye'nin Kırgızistan'a ihracatı 2021 yılında bir önceki yıla göre %79,5 artarak 749,5 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Kırgızistan'dan ithalatı ise aynı dönemde %5,2 düşerek 86 milyon dolar olmuştur. Kırgızistan'ın Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı 2017, 2019 ve 2021 yıllarında sırasıyla yüzde 0,22, 0,24 ve 0,33 olarak gerçekleşmiş, söz konusu yıllarda Kırgızistan'ın Türkiye ithalatındaki toplam payı ise sırasıyla yüzde 0,06, 0,04 ve 0,03 olmuştur. Bu çerçevede, Türkiye'nin Kırgızistan ile olan ticari ilişkilerinde sürekli olarak dış ticaret fazlası verdiği ileri sürülebilir.

Şekil 1'de görüldüğü gibi, Kırgızistan Türkiye için önemli bir ticaret ortağıdır. Türkiye'nin Kırgızistan'a ihracatı 2020 yılında 2019'a göre yüzde 6 azalarak 417 milyon dolara, Kırgızistan'dan ithalatı ise yüzde 18 artarak 91 milyon dolara ulaşmıştır. 2019 senesine nazaran 2020 yılında yüzde 3 azalan toplam ticaret ise 2021'de yüzde 64 yükselmiş, bu da salgının ikili ticaret üzerindeki olumsuz etkilerinin 2021'den itibaren ortadan kalktığının emaresi olarak değerlendirilebilir.

Şekil 1. Türkiye-Kırgızistan İkili Ticareti, 2017-2021 (Bin dolar)

Kaynak: Trademap

Bu bilgiler ışığında, bu makalenin amacı salgın süresinde iki ülkenin ticari ilişkilerini sektörel ve ürün odaklı veriler ışığında kapsamlı bir şekilde analiz etmektir. Literatürde, Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ikili ticarete ilişkin bazı araştırmalar olmasına rağmen, salgın döneminde sektörel ve ürün bazlı ticari ilişkilerin seyrine odaklanan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu noktada, çalışmada salgının Türkiye-Kırgızistan ikili ticareti üzerindeki etkileri analiz edilmiştir.

Çalışma şu şekilde organize edilmiştir: Bölüm 2 literatür taramasını içermekte, Bölüm 3 ticaret verileri çerçevesinde Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ticaret yapısını değerlendirmekte ve pandeminin ikili ticaret üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Dördüncü ve son bölümde ise sonuçlar ele alınmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

COVID-19 salgını süresinde küresel ve ikili ticaret ilişkilerinin nasıl değiştiği ve hangi sektörlerin ne şekilde etkilendiğine ilişkin hususlar literatürde kapsamlı şekilde incelenmeye devam etmektedir. Pandeminin ticaret üzerindeki etkilerinin pazarların yapısı ve işlerliği, tedarik zincirlerinin sürdürülebilirliği, ticari kısıtlamalar ve lojistik zorluklar gibi pek çok hususa bağlı olarak değiştiğini öne sürmek mümkündür.

Çalışmamızın temelini oluşturan Kırgızistan ve Türkiye'nin ekonomik büyüklükleri önemli ölçüde farklılık gösterse de iki ülke de uzun yıllardır

enflasyon, işsizlik ve cari açık gibi ekonomik sorunlarla mücadele etmektedir. 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden ve görece genç bir ülke olan Kırgızistan'ın ticaret dengesi, esas olarak Kırgızistan'ın piyasa ekonomisine uyumunun kolay olmaması nedeniyle sürekli açık vermektedir (Ramazanoglu ve Acar, 2007). Orta Asya'da merkezi bir konuma sahip olduğu için genel ticaretini artırmak konusunda ise oldukça avantajlı bir konuma sahiptir. (Çetin ve Sertkaya, 2011).

Muhtelif sorunlara rağmen, 2000'li yılların ardından, özellikle liberalleşme sonrası yapısal değişiklikler sayesinde Kırgızistan'ın dış ticareti büyük ölçüde büyümüş ve dış ticarete hızlı artışlar kaydedilmiştir. (Özden, 2013). Öte yandan, ülke zengin kaynaklarından yatırım eksikleri sebebiyle yeteri kadar faydalanamamaktadır. Bu açığı kapatmak adına Türkiye son yıllarda Kırgızistan'da önemli yatırımlar gerçekleştirmektedir. Karluk'a (2011) göre, Türkiye'nin Kırgızistan'daki yabancı yatırımlar içinde payı %12 civarında olup Türkiye'yi ABD, İngiltere, Almanya gibi gelişmiş ülkeler takip etmektedir. Kırgızistan'daki Türk sermayeli yatırımlar gıda, mobilya, yapı malzemeleri, bankacılık, tekstil üretimi, ve inşaat üzerinde yoğunlaşmıştır.

Dünya Bankası verilerine göre, Kırgızistan özellikle ticaret ve yatırımlardaki düşüklük sebebiyle alt-orta gelir grubunda yer almaktadır. Bu sarmaldan kurtulabilmek amacıyla Kırgızistan 2015 yılında Avrasya Ekonomik Birliği (AEB)'ye katılmıştır. Putz (2016), Kırgızistan'ın birliğe katılmasının önemli nedenlerinden birinin pazarlara erişim ihtiyacının yanı sıra Rusya'da çalışan yarım milyondan fazla Kırgız göçmen işçilerin daha az sorunla karşılaşmalarına olanak sağlamak olduğunu ileri sürmektedir. Makkambaeva'ya (2019) göre, Kırgızistan AEB'ye katılmasıyla Türk ürünleri için daha geniş bir pazara ulaşma imkânı sağlanmıştır. Özellikle, üretimini Kırgızistan'da gerçekleştiren Türk üreticileri, Türkiye'de üretim yapan ve daha sonra Kazakistan, Beyaz Rusya ve Rusya'ya ihraç edenlere kıyasla daha avantajlı hale gelmişlerdir.

Kesgingöz (2015) çalışmasında, Vektör Otoregresif (VAR) yöntemini kullanarak Türkiye-Kırgızistan dış ticaretinin döviz kurundaki değişimlerinden nasıl etkilendiğini 1993–2014 dönemi için aylık döviz kuru, ihracat ve ithalat verileriyle incelemiş ve döviz kuru değişimlerinin iki ülkenin dış ticareti üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı sonucuna varmıştır.

Mercan (2014) ise çalışmasında Azerbaycan, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkiye açısından ekonomik büyümeyi belirleyen faktörleri 1990-2012 dönemi verilerini kullanarak incelemiş ve 2008

küresel krizinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini panel veri analizi yöntemi ile incelemiştir. Çalışma neticesinde, bahsi geçen ekonomilerinin büyümesinde en çok katkının sırasıyla; kamu harcamalarından, ihracattan ve özel tüketim harcamalarından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Kırgızistan ve Türkiye arasındaki ikili ticari ilişkilerin seyrini değerlendirmeyi amaçlayan İnançlı ve diğ. (2015) ise, uluslararası standart ticaret sınıflandırması (SITC) ve geniş ekonomik kategoriler sınıflandırması (BEC) kullanarak sektörel ve ürün düzeyinde değerlendirmeye dayalı olarak iki ülke arasındaki ticari münasebeti incelemiştir. Yazarlar, BEC sınıflamasına göre Türkiye'nin yatırım mallarında Kırgızistan'la olan ticaretinde artan bir oranda ticaret fazlası verdiğini bulmuşlardır. Tüketim mallarında, Türkiye'nin üstünlüğüne rağmen ikili ticaret dalgalı bir seyir izlerken, Türkiye'nin hammadde, yatırım malları ve tüketim ürünlerinde ise ikili ticaret fazlası verdiği tespit edilmiştir. Türkiye'nin Kırgızistan'a ihracatı SITC-3 ürün grupları sınıflandırmasına göre incelendiğinde ise ilk sıralarda işlenmiş ürünler ile makine ve araçlar geldiği gözlemlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı tarafından 2013 yılında bir çalışmaya göre, Kırgızistan'ın dünyadan ithal ettiği başlıca ürünler, bu ürünlerde ikili ticaretin seyri, uygulanan gümrük vergileri ve Türkiye'nin bu ürünlerdeki ihracat kapasitesi dikkate alındığında, Kırgızistan'a ihracat potansiyeli olan Türkiye menşeli ürünler arasında muhtelif şekerleme ve çikolata ürünleri, un, bisküvi gibi tarım ürünleri, otomobil parçaları, demir çelik ürünleri gibi endüstriyel ürünler, çeşitli tekstil ve hazır giyim ürünleri, ilaçlar ve mobilya parçaları ön plana çıkmaktadır.

Kırgızistan ve Türkiye aynı zamanda Çin'in Kuşak-Yol Girişimi'nin parçaları konumundadırlar. Azer ve diğ. (2021) çalışmalarında Kuşak ve Yol Projesi kapsamında Türkiye ile Çin arasındaki orta koridorun mevcut durumunu analiz etmiş ve İpek Yolu ekonomi kuşağı için Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, İran ve Türkiye'nin önemine işaret etmişlerdir.

Allayarov ve diğ. (2018) ise, Kırgızistan'ın 35 ana ticaret ortağı için 2000'den 2016'ya kadar olan ticaretini bir çekim modeli kullanarak tahmin etmiş ve Kırgızistan'ın ikili ticaretini etkileyen faktörleri araştırmışlardır. Sonuçlar uyarınca, Kırgızistan'ın Çin, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Rusya ile ticaretini artırma potansiyelinin olduğu tespit edilmiştir.

3. COVID-19 PANDEMİSİNİN TÜRKİYE KIRGIZİSTAN İKİLİ TİCARETİNE ETKİLERİ

Bir önceki bölümde değinildiği üzere, Kırgızistan'ın global ölçekte gerçekleştirdiği ticaret incelendiğinde, Kırgızistan'ın başlıca ihracat ürünleri listesinde altın ve diğer değerli metaller, petrol, gaz ve diğer mineral ürünler, tekstil ürünleri, sebzeler ve ulaşım ekipmanları yer almaktadır. Kırgızistan'ın başlıca ithalat ürünleri ise akaryakıt ve diğer mineral ürünleri, ulaşım ekipmanları, makineler, kimyasal ürünler, gıda ve tekstildir.

Türkiye'nin Kırgızistan'a gerçekleştirdiği ihracat ürün bazında incelendiğinde ise, 2021 verilerine göre ilk sırayı mücevheratın aldığı görülmektedir. (Tablo 1). Salgın döneminde Türkiye'nin Kırgızistan'a mücevherat ihracatı 2021 yılında 2019 yılına nazaran yüzde 150 artış göstermiş ve 239 milyon dolara ulaşmıştır. Değer bazında Türkiye'nin Kırgızistan'a en büyük 15 ihracat ürünü incelendiğinde ise, tekstil ve hazır giyim ürünlerinin listeyi domine ettiği ve pandemi döneminde kumaş, tişört, forma, takım elbise ve ceket gibi ürün ihracatının önemli artışlar gösterdiği bulunmuştur. İlaveeten, mezkûr dönemde Türkiye'nin Kırgızistan'a tıbbi malzeme ihracatında bir artış gözlemlenmekte olup Türk ilaç ihracatının Kırgızistan'a toplam ihracat içindeki payının 2019'da yüzde 0,8 iken 2021'de bu oranın yüzde 1,7'ye yükseldiği gözlemlenmiştir.

Ayrıca, salgın döneminde Türkiye'nin Kırgızistan'a ihracatında muteber düzeyde artış görülen ve Kırgızistan'ın Türkiye'den en çok satın aldığı ürünler ise şu şekilde sıralanmıştır: Motorlu kara taşıtları ve traktör parçaları, hava taşıtları, köprü vb. yapımında kullanılan inşaat ürünleri. (Tablo 1)

Tablo 1. Türkiye'nin Kırgızistan'a İhracatında İlk 15 Ürün, 2017-2021 (2021 sıralı)

Ürün kodu	Ürün Adı	Türkiye'nin Kırgızistan'a İhracatı (Değer – Bin Dolar)	Türkiye'nin dünyaya ihracatında Kırgızistan'ın payı (%)
-----------	----------	--	---

ORGANİZASYON ve YÖNETİM BİLİMLERİ DERGİSİ
Cilt: 14 No: 1 Yıl: 2022 ISSN: 1309-8039 (Online)

		2017	2018	2019	2020	2021	2017	2018	2019	2020	2021
7113	Mücevherci eşyası	42.593	61.917	95.675	84.212	239.229	1,0%	1,4%	1,8%	2,3%	3,5%
6006	Diğer örme mensucat	7.313	7.517	29.888	33.380	49.634	0,8%	0,9%	3,3%	3,8%	3,9%
6004	Kauçuk iplikten örme mensucat	3.762	5.672	22.792	33.286	39.342	0,7%	1,2%	5,0%	6,9%	6,0%
8802	Diğer hava taşıtları	0	0	0	0	26.008	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	3,2%
3004	İlaçlar	3.489	3.827	7.335	19.653	20.799	0,5%	0,5%	0,8%	1,8%	1,6%
7308	Demir ve çelikten inşaat malzemeleri	453	567	2.009	13.268	17.306	0,0%	0,0%	0,1%	0,9%	0,9%
6109	T-shirtler, atletler ve diğer giyim eşyası	29.916	26.088	15.002	10.721	16.478	1,0%	0,9%	0,5%	0,4%	0,6%
6110	Kazaklar ve hırkalar	29.776	26.108	14.795	7.948	15.989	1,6%	1,3%	0,7%	0,4%	0,6%
5407	Sentetik iplikten dokunmuş mensucat	4.176	4.532	9.731	7.232	13.879	0,5%	0,5%	1,3%	1,1%	1,6%
8708	Motorlu taşıtların aksamaları	7.042	6.853	7.476	5.962	11.819	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,2%
6203	Erkekler için takım elbise, ceket vs.	13.362	11.476	5.709	5.047	11.018	0,9%	0,7%	0,3%	0,4%	0,7%

6001	Örme mensucat	126	445	3.908	6.106	10.187	0,3%	1,1%	8,0%	12,1 %	12,8 %
6104	Kadınlar için takım elbise, ceket vs.	6.057	12.322	5.332	5.036	10.068	0,5%	1,0%	0,4%	0,4%	0,6%
6204	Kadınlar için takım elbise, ceket, etek	11.782	18.594	7.853	10.266	8.968	0,5%	0,7%	0,2%	0,4%	0,2%
5702	Dokunmuş halılar	5.080	5.713	5.560	4.274	7.788	0,2%	0,3%	0,2%	0,2%	0,3%

Kaynak: Trademap

Türkiye'nin Kırgızistan'a ihracatı ile karşılaştırıldığında, Kırgızistan'ın Türkiye'ye gerçekleştirdiği ihracatın ürün bazında yapısal olarak oldukça farklı olduğu görülmektedir. Kırgızistan'ın Türkiye'ye yaptığı toplam mal ihracatı 2021'de 2019'a göre yüzde 3 oranında artmış; pamuk, metaller, sebze ve hayvansal ürünler ihracat sepetinde güçlü konumunu korumuşlardır. Kırgızistan'ın 2021 yılı verileri temel alındığında, Türkiye'nin ithalatında kayda değer pay aldığı sadece birkaç ürün kategorisi bulunmaktadır: Hayvansal ürünler (yüzde 17), pamuk (yüzde 1,16), kurutulmuş baklagiller (yüzde 2,07), diğer kuruyemişler (yüzde 4,12). Pandeminin olumsuz etkilerine rağmen, 2021 yılında 2019 yılına kıyasla Türkiye pazarına ihraç olunan Kırgız menşeli metal cevherlerindeki artışlar dikkat çekici düzeydedir: İşlenmemiş kurşun (yüzde 7300), işlenmemiş alüminyum (yüzde 4060) ve altın (yüzde 1015).

Tablo 2. Türkiye'nin Kırgızistan'dan İthalatında İlk 10 Ürün, 2017-2021 (2021 sıralı)

Ürün kodu	Ürün Adı	Türkiye'nin Kırgızistan'dan ithalatı (Değer – Bin Dolar)	Türkiye'nin ithalatında Kırgızistan'ın payı (%)
-----------	----------	--	---

		2017	2018	2019	2020	2021	2017	2018	2019	2020	2021
5201	Pamuk	13.644	15.154	21.169	24.781	33.492	0,7%	0,9%	1,2%	1,0%	1,2%
0713	Kuru baklagiller	10.705	9.366	30.102	18.356	18.635	1,5%	1,3%	4,2%	2,3%	2,1%
7801	İşlenmemiş kursun	0	0	0	795	7.308	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,6%
7108	Altın	98.621	3.872	556	24.755	6.203	11%	0,5%	0,1%	5,1%	0,7%
0802	Diğer sert kabuklu meyva	3.621	2.511	4.847	1.016	5.233	3,2%	2,4%	4,9%	0,9%	4,1%
2616	Kıymetli metal cevherleri	466	8.162	6.085	5.889	3.788	0,3%	4,6%	4,2%	4,0%	1,8%
0711	Geçici konserve edilmiş meyva	3.274	1.610	1.514	915	1.648	2,0%	0,9%	1,1%	0,6%	0,9%
7601	İşlenmemiş alüminyum	170	266	36	79	1.498	0,0%	0,1%	0,0%	0,0%	0,5%
0511	Hayvansal ürünler	628	59	748	937	1.454	6,9%	0,9%	19%	20%	17%
0504	Hayvan bağırsakları ve mideleri	1.298	2.153	1.147	696	1.254	4,7%	4,7%	0,9%	0,6%	0,6%

Kaynak: Trademap

Son üç yıldaki (2019-2021) ikili ticari ilişkiler dikkate alındığında, pandeminin kazanımı olarak Türk tekstil, mücevherat ve hava taşıtları ihracatçıları öne çıkmaktadırlar.

Salgın dışında, son on yılda ikili ticaretin sürekli olarak potansiyelinin altında kalmasına neden olan sebeplerden birinin ise, Kırgızistan'ın denize kıyısı olmaması sebebiyle Türk ihracatçılarının deniz taşımacılığı yerine görece uzun karayolu taşımacılığını kullanmaları olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye ile Kırgızistan arasındaki mesafenin uzun olması navlun ve sınır geçiş ücretlerini arttırmakta, bu durum her iki ülke için de sorun teşkil etmektedir.

Önümüzdeki süreçte, pandeminin yeniden şiddetlenmesi ihtimali ve 2022 Şubat ayında patlak veren Rusya-Ukrayna savaşının Türkiye-Orta Asya ile olan lojistik ilişkilere zarar vermesi durumunda, Türkiye'nin Kırgızistan'dan özellikle muhtelif metal ürünler ile tarım ürünleri ithalatında sıkıntılar yaşayabileceği ancak talebin alternatif diğer tedarikçiler tarafından karşılanabileceği değerlendirilmektedir. 2021 yılı verileri baz alındığında, hayvansal ürünler haricinde (GTIP No. 0511) Türkiye'nin Kırgızistan ürünlerine olan bağımlılığı minimum düzeydedir. Öte yandan, Türk ürünlerinin Kırgız pazarında aldığı paylar incelendiğinde, Kırgızistan'ın tüylü kumaş ve örülmüş kumaşların (6004 ve 6001 nolu GTIP'lerde yer alan) Türkiye'den temininde sıkıntı yaşayabileceği öngörülmektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışma, COVID-19 pandemisinin Türkiye-Kırgızistan arasındaki ikili ticareti nasıl etkilediğine odaklanmaktadır. 2017-2021 yılları arasındaki 4 haneli GTIP kodları bazında ticaret rakamları analiz edilerek, salgından en çok zarar gören ve fayda sağlayan sektörlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmada, pandemiden önce ve salgın sürecinde ikili ticaret akışını değerlendirebilmek amacıyla, 2017 ve 2021 yılları arasındaki ticari değişimlere odaklanılmış, data analizi için Trademap verileri kullanılmıştır.

Türkiye'nin Kırgızistan'a yapmış olduğu sağlık ürünleri ihracatı 2020 yılında 2019 yılına nazaran %167 oranında artış göstermiş, 2021 yılında mezkûr oran %183'e yükselmiştir. Bu süreçte, Türkiye'nin Kırgızistan'a gerçekleştirdiği tekstil ürünleri ihracatında da artışlar yaşanmıştır. Salgın öncesinde Kırgızistan'a diğer hava araçları (GTIP No. 8802) ihracatı sıfır iken, bahse konu satışlar 2021 yılında ciddi biçimde yükselmiştir. Öte yandan, Kırgızistan'ın Türk mücevherat ihracatından aldığı pay 2017 yılında %1,03 iken bu oran 2021 yılında %3,51 olarak gerçekleşmiştir.

Kırgızistan, altın ve metaller, petrol, gaz ve diğer mineral ürünler, tekstil ürünleri, sebzeler gibi ürünlerin önde gelen küresel üreticilerindedir. Pandemi döneminde Türkiye'de yapılan üretim için özellikle Kırgızistan'dan ithal olunan metallere ihtiyaç önemini muhafaza etmiş, ve Kırgızistan'dan özellikle alüminyum, kurşun, altın ve diğer madeni ürün ithalatı artışını sürdürmüştür. Kırgızistan'ın Türk pamuk ithalatından aldığı pay 2017 yılında %0,68 iken bu oran 2021 yılında %1,16 olarak gerçekleşmiştir. Benzer şekilde, Kırgızistan'ın Türk hayvansal

ürünler ithalatından aldığı pay 2017 yılında %6,95 iken mezkûr oran 2021 yılında %17,07 olarak kayıtlara geçmiştir.

Salgın süresince gıda ve enerji fiyatlarındaki küresel artışların hem Türkiye hem de Kırgızistan ekonomilerini zorladığı, bütçe açıklarını ve enflasyonu kötüleştirdiği düşünülmektedir. Söz konusu ekonomik gelişmelerin orta vadede iki ülke tüccarlarını da olumsuz etkileyebileceği değerlendirilmektedir.

Salgın sadece uluslararası ticareti etkilemekle kalmamış, aynı zamanda global tedarik zincirlerini de yeniden şekillendirmiştir. Bu durumun, gelişmekte olan ülkeler olan ve coğrafi olarak bölgelerinde jeopolitik öneme sahip Türkiye ve Kırgızistan için fırsatlar yaratabileceği öngörülmektedir. 2022'nin başında salgının etkisini yitirmesiyle, küresel tedarik ve değer zincirlerinde ciddi değişiklikler de hesaba katıldığında, Türkiye ve Kırgızistan'ın kendilerini küresel ticarete daha iyi konumlandırmaları için fırsatlar ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

Tüm bunlar ışığında, önümüzdeki süreçte Türkiye-Kırgızistan ikili ticareti temelinde gerçekleştirilecek araştırmaların, özellikle tarım, tekstil ve maden-metal endüstrilerine odaklanabileceği kanaatindeyiz.

Kırgızistan-Türkiye ticari ilişkilerinin ürünsel ve sektörel açıdan karmaşık bir yapıya sahip olması çalışmamızı ilginç kılan unsurlardan biridir. Araştırmamızın önemli bir kısmı ise ikili ticaretin sadece 4'lü GTIP bazında incelenmesi olabilir.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar, çalışmanın tümüne tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluşun destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Allayarov, Piratdin, Bahtiyar, Mehmed, Sazzadul, Arefin & Norbek Nurmatov. "The Factors Affecting Kyrgyzstan's Bilateral Trade: A Gravity-Model Approach". Journal of Asian Finance, Economics and Business, 5:4, 2018, 95-100.

Altay, Asuman. "Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Kamu Maliyesi Sorunları ve Çözüm Önerileri". Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2, 2001.

Azer, Özlem Arzu, Min, Wei & Yasemin Ülker. "The Strategic Importance of the "Belt and Road Initiative" Connectivity with the "Middle Corridor" Program in Turkey". Güvenlik Bilimleri Dergisi, 10:2, 2021, 543-566.

Balıkçioğlu, Nevzat. "Türkiye İle Diğer Türk Cumhuriyetleri Arasında Dış Ticaretin Gelişimi: 2000-2017 Dönemi." CUJOSS, 1, 2019, 225-245.

Beşirli, Hayati. "Kırgızistan'ın Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Yapısı". Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları. 15, 2011, 313-333.

Çetin, Semih & Burak Sertkaya. "Uluslararası Ticaret Kırgızistan ile Türkiye Arasındaki İlişkilerin Ekonomik ve Ticari Açından İncelenmesi". International Conference on Eurasian Economies, Session 1C, 2011, 61-67.

Dünya Bankası. "Ülke Profilleri, Türkiye ve Kırgızistan". <https://data.worldbank.org>

İnançlı, Selim, Konak, Ali & Zuura Ashimova. "Türkiye -Kırgızistan Ekonomik İlişkilerinin Dış Ticaret Üzerine Yapısal ve Sektörel olarak Yansımaları." Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(2), 2015, 111-124.

Karlık, Rıdvan. "Küresel Krizin Kırgızistan Ekonomisine Etkisi ve Türkiye-Kırgızistan Ekonomik İlişkilerindeki Gelişmeler". Selahattin Sarı (Ed.), Jusup Pirimbaev (Ed.), Alp H. Gencer (Ed.), Aynura Turdalieva (Ed.), International Conference on Eurasian Economies, 2011, 47-56. Bışkek: Manas Üniversitesi Yayını.

Kesgingöz, Hayrettin. "Döviz Kurundaki Değişimin Türkiye-Kırgızistan Dış Ticaretine Etkisi: VAR Analizi." Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8, 2015, 91-99.

Makkambaeva, Zhazgul. Türkiye - Kırgızistan Dış Ticareti ve Kırgızistan Ticaret Kültürü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, Marmara Üniversitesi.

Mercan, Mehmet. “Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri ve 2008 Krizi: Orta Asya Ülkeleri ve Türkiye Ekonomisi için Panel Veri Analizi.” Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 21(1), 2014, 125-142.

Özden, Çağatay. “Kırgızistan Ticaret ve Yatırım Ortamı Raporu”, T.C. Ekonomi Bakanlığı, Bışkek Ticaret Müşavirliği, 2013, 4-63.

Putz, Catherine. “A Blurry Union: Kyrgyzstan and the Eurasian Economic Union”. <http://thediplomat.com>, 2016.

Ramazanoğlu, Geybullah & İbrahim Atilla Acar. “Bir Geçiş Ekonomisi Örneği Olarak Kırgızistan: Siyasi, Ekonomik ve Toplumsal Yaklaşımlar”. Review of Social, Economic and Business Studies, 7/8, 2007, 385-402.

Rovenskaya Elena, Komendantova Nadejda, Strelkovskii Nikita & Sergey Sizov et al. “Industrial Development of Kyrgyzstan: Trade Opportunities, Export Potential and the Role of Economic Integration Processes”. International Institute for Advanced Systems Analysis, Working paper, 2018, WP-18-012.

Seyidoğlu, Halil & Suna Gönültaş. “Modern İpek Yolu Projesi ve Türkiye ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Ekonomik İlişkiler” Avrasya Etütler Dergisi, 1, 2014, 201-216.

Sezgin, Volkan. “An Analysis on Turkish Exports During the Pandemic”. Electronic Turkish Studies, 15: 6, 2020, 839-854.

TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri, www.tuik.gov.tr
Trademap, ITC, Ticaret İstatistikleri, www.trademap.org/Index.aspx